Archetype

Αρχιτεκτονικός διάλογος, μια βαθιά ανάγκη

Τάσης Παπαϊωάννου - 21/09/2020

Πριν από λίγους μήνες, ο συνάδελφος ομότιμος καθηγητής ΕΜΠ, Τάσος Μπίρης, δημοσίευσε στο ηλεκτρονικό περιοδικό "Archetype" ένα άρθρο του, με τον τίτλο: *«Διάλογοι εν μέσω γενικευμένης ασυνεννοησίας ή σιωπής»* (δείτε ΕΔΩ), αναφερόμενος στην απουσία δημόσιου κριτικού διαλόγου γύρω από την αρχιτεκτονική στη χώρα μας. Ένα κείμενο με μεγάλη, κατά τη γνώμη μου, συμβολική και διδακτική σημασία, ιδιαίτερα στη δύσκολη και θολή συγκυρία που όλοι μας βιώνουμε σήμερα. Αισθάνθηκα την ανάγκη να συνεχίσω, κατά κάποιον τρόπο, τη συζήτηση πάνω σ' αυτό το σημαντικό και καίριο ζήτημα που χαρακτηρίζει την αρχιτεκτονική κοινότητα -και όχι μόνον-, όπως θα προσπαθήσω να εξηγήσω παρακάτω.

Συχνά δημοσιεύονται κείμενα για την αρχιτεκτονική στον έντυπο και ηλεκτρονικό τύπο, τα οποία θίγουν σημαντικές συνιστώσες της επιστήμης και της τέχνης μας, και πολλά εξ αυτών παρουσιάζουν εξαιρετικό ενδιαφέρον. Αποτελούν όμως μεμονωμένες καταθέσεις προσωπικών απόψεων, παραμένουν σκέψεις αποκλειστικά των συγγραφέων τους, δίχως διασταυρώσεις με άλλες απόψεις, δίχως ενδεχομένως αντιπαραθέσεις, δίχως εντέλει γόνιμη συνέχεια. Ο Μπίρης σωστά διαπιστώνει και αναδεικνύει αυτό το φαινόμενο, επισημαίνοντας την αδήριτη ανάγκη του ανοικτού, ελεύθερου δημόσιου διαλόγου για την αρχιτεκτονική, που έχουμε τόσο ανάγκη στις μέρες μας.

Η έλλειψη διαλόγου είναι, νομίζω, ένα πρόβλημα που ξεπερνάει την αρχιτεκτονική και χαρακτηρίζει ευρύτερα την ελληνική διανόηση. Δεν έχουμε συνηθίσει να συζητάμε, δεν προσπαθούμε να βρίσκουμε έναν κοινό τόπο, ώστε -συλλογικά και όχι ατομικά- να συν-διαμορφώνουμε τις σκέψεις και τις προτάσεις μας. Η πνευματική καλλιέργεια σε μια χώρα χτίζεται με κόπο και καιρό και κυρίως θέλει πολλούς (μικρούς και μεγάλους) στη δούλεψή της. Ένα πρόβλημα που είχε εντοπίσει ήδη πριν από χρόνια ο Γιώργος Σεφέρης, όταν έγραφε: *«…δεν έχουμε διάλογο. Είμαστε η χώρα των παράλληλων μονολόγων»*[1], και κάπου αλλού σημείωνε στοχαστικά: *«Πόσο μας λείπει μια σχολή της σκέψης στην Ελλάδα. Λέμε ό,τι μας περάσει από το νου αβασάνιστα, χωρίς έλεγχο (…) δεν υπάρχει μήτε αντίλογος, μήτε διάλογος»*[2].

Από τότε έχει κυλήσει πολύ νερό στο αυλάκι, έχουν αλλάξει δραματικά οι συνθήκες, ο κόσμος μίκρυνε ακόμη περισσότερο, ενώ το διαδίκτυο επέβαλε νέες πρωτόγνωρες ταχύτητες και συνακόλουθα νέες πραγματικότητες. Κι όμως, μοιάζει ακόμη κι αυτό το νέο μέσον να μην μας βοηθά να ξεπεράσουμε τα στεγανά, να λειτουργήσουμε συλλογικά, να συνεχίσουμε το περπάτημα πάνω στα χνάρια που άλλοι, πριν από εμάς, άφησαν πάνω στο έδαφος. Η συμμετοχή στον δημόσιο διάλογο είναι ίσως ο καλύτερος τρόπος να δοκιμάζεις, να ελέγχεις και να εμπλουτίζεις τις σκέψεις σου. Όταν μοιράζεσαι τις απόψεις σου, αυτές αναζωογονούνται καθώς μπολιάζονται με άλλες ιδέες.

Τα γραπτά μένουν, όπως φυσικά και τα αρχιτεκτονήματα, καταγράφοντας τις σκέψεις και τις απόψεις μας για την αρχιτεκτονική μέσα στο πέρασμα του χρόνου. Αν εμβαθύνει κανείς, μάλιστα, μέσα στον ουσιαστικό και πυκνό πυρήνα τόσο των κειμένων όσο και των χτισμάτων, είναι απολύτως βέβαιο ότι θα βρει μεταξύ τους πνευματικές συγγένειες, επιρροές από παλιότερα έργα, κοινές ή αντιτιθέμενες απόψεις. Θέλουμε δε θέλουμε, ποτέ δεν δουλεύουμε στο κενό! Άρα, θα μπορούσε κάποιος να ισχυριστεί, ότι υφίσταται ένας υπόρρητος κεκαλυμμένος "διάλογος", ανάμεσα στις γενιές και στις ιδέες τους. Αν ο διάλογος αυτός πράγματι υπάρχει, δεν είναι αρκετός και κυρίως δεν είναι άμεσα κατανοητός από το ευρύ κοινό. Χρειάζεται αναμφίβολα να πλαισιωθεί και από τον άλλον, τον ανοικτό, τον απ' ευθείας διάλογο πάνω στα συγκεκριμένα προβλήματα της αρχιτεκτονικής και πολεοδομικής καθημερινότητάς μας. Να υπάρξει αυτό το «σιωπηρό συμβόλαιο», η «βαθύτερη συμφωνία» που ζητούσε ο Σεφέρης, προκειμένου να διεξαχθεί αυτή η γόνιμη συζήτηση, αλλά να αποδώσει και καρπούς.

Η ενδυνάμωση και η ανατροφοδότηση του δημόσιου διαλόγου για την αρχιτεκτονική και την πόλη, για το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον, θα ωθήσουν στο ξεκαθάρισμα και στην ιεράρχηση των βραχυπρόθεσμων, αλλά και μακροπρόθεσμων επιλογών και αποφάσεών μας, προκειμένου να βρεθεί η καταλληλότερη λύση για τα καθημερινά, φλέγοντα ζητήματα που απασχολούν τη ζωή μας.

Μη λησμονούμε εξάλλου μια διαχρονική αλήθεια. Μόνο ο ανοικτός δημόσιος και δημοκρατικός διάλογος μπορεί να σταθεί ανάχωμα στην παραπληροφόρηση και στις απόψεις εκείνες που επικρατούν και αναπαράγονται από τα κυρίαρχα ΜΜΕ, σκιάζοντας κάθε αντίθετη φωνή. Κι όσο μεγαλύτερη είναι η συμμετοχή σ' αυτόν, τόσο περισσότερο διασφαλίζεται η αντικειμενικότητα των θέσεων και το ξεδιάλυμα των διαφορετικών ιδεολογικών απόψεων.

Τα προβλήματα της αρχιτεκτονικής και της πόλης, που στην ουσία τους είναι προβλήματα κοινωνικά, μόνο μέσα από την πολυφωνική συζήτηση αναδεικνύονται. Μια συζήτηση, η οποία κατά βάση είναι πολιτική και στοχεύει να φέρει σιγά-σιγά την αρχιτεκτονική στη θέση που της αρμόζει, κάνοντάς την κτήμα όχι μόνον των αρχιτεκτόνων, αλλά και ολόκληρης της νεοελληνικής κοινωνίας. Μ' αυτήν την έννοια, οι αιτιάσεις του Μπίρη επισημαίνουν με έμφαση την κοινωνική διάσταση της αρχιτεκτονικής, τονίζοντας την πανάρχαια ιδρυτική συνθήκη της που είναι πρωτίστως ο ανθρωποκεντρικός της χαρακτήρας, ο οποίος ολοένα και περισσότερο υποβαθμίζεται στην εποχή μας.

Τάσης Παπαϊωάννου
Σεπτέμβριος 2020

Παραπομπές
[1] Γιώργος Σεφέρης, Εισαγωγή στον Θ.Σ.Έλιοτ (Η Έρημη Χώρα), Ίκαρος, Αθήνα 1936
[2] Γιώργος Σεφέρης, Μέρες Ζ΄, Ίκαρος, Αθήνα 1996